

İmam Nevevî'nin “Kırk Hadis” Adlı Eserinde Değerler Eğitimi

Ayşegül Köstü

Yüksek Lisans, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Din Kültürü ve
Ahlak Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, Kilis
aysegul.kostu@hotmail.com

Geliş Tarihi: 05-07-2019 Kabul Tarihi: 29-08-2019

Öz

İnsan sosyal bir varlıktır, tek başına yaşaması düşünülemez. Beraber yaşamlarda, ortak yaşam kuralları olarak anılan ve her toplumda kendine yer bulan, bazen evrensel, bazen de halkın din ve kültürüne bağlı olarak meydana gelen ilke ve kurallara değer adı verilmektedir. İslam dininde değerler, genel olarak ahlâkî değer olarak nitelendirilmekte olup, kaynağı ayet ve hadislerdeki emir ve yasaklara dayanmaktadır. Ana ilke ve kuralları oluşturan Hz. Peygamber'in hadisleri, ahlâk alanında da kaynaklık teşkil etmiştir. İmam Nevevî'nin Kırk Hadis seçkisi, aynı zamanda birçok ahlâkî değeri ihtiva etmesi açısından dikkat çekici bir eserdir. Bu çalışmada, İmam Nevevî'nin Kırk Hadis adlı eserindeki hadisler, değerler eğitimi açısından ele alınmış ve sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Hadis, Değerler Eğitimi, Nevevî, Kırk Hadis

Values Education in Imam Nevevî's “Forty Hadith”

Ayşegül Köstü

Postgraduate, Kilis 7 December University, Institute of Social Sciences, Department of Religious
Culture and Moral Education, Kilis, Turkey
aysegul.kostu@hotmail.com

Arrival date: 05-07-2019 Acceptance date: 29-08-2019

Abstract

Humans are social creatures; it is not possible to imagine them living alone. Living together, the principles and rules that emerge sometimes as dependent on the culture and religion of the people, and sometimes as universal principles in every society are called as “values” and are also named as “living-together rules”. Values in Islam are generally defined as moral values and are based on the orders and prohibitions mentioned in the Verses of the Quran and Hadiths. The Hadiths that constitute the main principles and rules are also the sources in the morality field. The Forty Hadiths Compilation of Imam Nevevî is an interesting work in that it includes many moral values. In this study, the hadiths in Imam Nawawi's Forty Hadiths are discussed and listed in terms of values education.

Keywords: The Prophet Muhammad, Hadith, Values Education, Nevevî, Forty Hadiths

1. GİRİŞ

İnsan; düşünen bir varlıktır. Bununla birlikte, duyguları olan, bunları paylaşarak hayatta kalan ve birlikte yaşadığı toplulukla ortak değerleri bulunan bir bireydir.¹

Geçen yüzyılla birlikte içinde bulunduğumuz çağ, değerler açısından değişimin yaşandığı bir çağ olmuştur.² Çeşitli bilim dalları bu değişen değer kavramının gerçekliğini ve gerekliliğini sorgulamaya başlamış, sosyal bilimlerden sosyoloji, psikoloji, ilahiyat ve felsefe kendi alanına uygun şekilde “değerleri” ele almıştır.³ Bunlardan ilahiyatçı bilim adamları değerlerin, dinî ve ahlâkî boyutunu inceleyerek, bunların, topluma kazandırılması gerekli birer davranış olduğu kanaatine varmıştır.⁴

Güzel ahlâkî tamamlamak üzere gönderilmiş⁵ olan Hz. Peygamber (s.a.v.)’in her sözünde dinî ve ahlâkî değerlerin bulunduğunu görmekte ve hayatımızda yön verici olarak kullanılmaktadır. Hz. Peygamberin vefatıyla birlikte İslâm âlimleri hadislerin içerisinden dinin temel esaslarını ve İslâm ahlâkını oluşturan bazı hadisleri derleyip insanlığın hizmetine sunmuşlardır. İşte bunlardan biri olan Nevevî’nin el-Erba’üne’n-Neveviyye adlı eseri, güncelliğini koruyan, bireylerin değerleri öğrenmesini amaçlayan, din ve ahlak eğitimi açısından önem arzeden hadislerden oluşmaktadır. Bu çalışmada Nevevî’nin eseri için seçtiği hadislerin, hangi ahlâkî değerleri içerdiği tespit edilerek, birey ve toplum açısından önemine değinilecektir.

¹ Akbaba-Altun, Sadegül, “Eğitim Yönetimi ve Değerler”, *DEM Dergi*, 2003, Yıl 1, Sayı 1, s. 7-17, s. 8.

² Kenan, Seyfi “Modern Eğitimde Değer Arayışları”, *DEM Dergi*, Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, Yıl 1, Sayı 1, 2007, s. 28-33, s. 28.

³ Oktay, Hüseyin Tuğrul, *Televizyon Dizilerinin Toplumun Milli ve Manevi Değerleri Açısından Değerlendirilmesi (Aşk-ı Memnû Dizisi Örneği)*, T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara, Kasım, 2011, s. 5.

⁴ Oktay, Ayşe Sıdika, “Ahlâkî Değerler ve Bunların Global Ahlâka Etkileri” *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu (26- 28 Kasım 2004)*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 131-143, s. 137.

⁵ İmam Malik, *Muvatta*, Hüsnü’l Hulk, 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 403. (Malik, Mâlik b. Enes, *Muvatta*, (I-II), (thk. M. Fuâd Abdülbâkî), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.)

1.1. İmam Nevevî’nin Hayatı ve Eserleri

Hadis âlimi ve fakih olan Nevevî, 631 yılında (1234) Suriye’nin güneyinde yer alan Havran bölgesindeki Nevâ köyünde doğmuştur. Doğduğu yere nispetle Nevevî denmiştir. Şâfiî âlimlerinin büyüklerinden olan İmam Nevevî’nin tam adı Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref b. Mürî en-Nevevî’dir. Lakabı dinî ihya eden anlamında “*Muhyiddin*”, künyesi ise evlenmediği halde “*Ebû Zekeriyya*”dır.⁶

Nevevî, küçük yaşta Kur’ân’ı ezberleyerek, zamanın ünlü hadis ve fıkıh âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Yine çeşitli medreselerde hocalık yaparak, eserler vermeye başlamış, önemli alimlerin yetişmesini sağlamıştır. Nevevî, hadis, fıkıh, Kur’ân ve dil alanlarında çok sayıda eser telif etmiş âlimlerden biridir. Nevevî’nin hadis ilminde telif ettiği eserler arasında, İslâm ahlâk ve adabını öğretmek amacıyla hazırladığı hadis seçkisi mahiyetinde Riyâzu’s-sâlihîn isimli eseri vardır. Yine Müslim’in Sahîh’ini şerh etmek amacıyla el-Minhâc, hadislerdeki dua ve zikirlerin yer aldığı ise el-Ezkâr, usul-i hadisle ilgili olarak İrşâdu tullâbi’l-hakâik adlı eserlerini yazmıştır. Nevevî’nin hadis alanında ve kırk hadis edebiyatında en meşhur eseri ise el-Erba’üne’n-Neveviyye adlı eseridir. Nevevî 676/1277 yılında yine doğduğu yer olan Nevâ köyünde vefat etmiştir.⁷

1.2. İmam Nevevî’nin “Kırk Hadis” Adlı Eseri

Nevevî’nin “Kırk Hadis” (el-Erbe’üne’n-Neveviyye) adlı eseri hakkında bilgi vermeden önce, İslâm kültüründe kırk hadis geleneğinden bahsetmek faydalı olacaktır. Nitekim Nevevî de bu geleneğe uyarak eserini meydana getirmiştir.

İslâm kültüründe kırk hadis geleneği ilk olarak h. II. asrın son yarısında ortaya çıkmış ve bu geleneğe uyarak günümüze kadar pek çok hadis derlemesi yapılmıştır.⁸ Bu gelenek ise

⁶ Kandemir, M. Yaşar, “Nevevî” *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 45-49, XXXIII, 45.

⁷ Kandemir, “Nevevî” *DİA*, XXXIII, 46-49.

⁸ Karahan, Abdulkadir, “Hadis-i Erbaîn Nev’inin Doğuşu ve Âmilleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 1952, Sayı 1, s. 75-82. s. 78; İlk kırk hadislerin yazılması ve kırk hadis edebiyatı hakkında geniş bilgi için bkz. Kandemir,

kırk hadis ezberlemenin faziletiyle ilgili Hz. Peygamber'e nispet edilen bir hadisten kaynaklanmaktadır. Bazı rivâyet farklılıklarına rağmen hadisin metni şu şekildedir. “*Ümmetimden dinle ilgili kırk hadis ezberleyen kimseyi Allah kıyamet gününde fakih ve âlim olarak haşreder.*”⁹ Meşhur olan bu hadis metninden başka “*Ölümünden sonraya kırk hadis bırakan kimse, Cennette benim arkadaşımdır*”¹⁰ rivâyeti kırk hadis derleyicileri açısından daha açık bir işaret olarak kabul edilmiştir.¹¹ Zayıflığı hakkında ittifak edilmiş bu hadisin, özü itibarıyla dine aykırı olmaması, terhib ve terhib cinsinden olan rivâyetlerin, hadis âlimleri tarafından çok incelenmeden kaynaklarda yer alması, İslâm âleminin 40 rakamına verdiği önem erbaîn geleneğinin doğuş ve gelişimi üzerinde etkili olmuştur.¹² Bu sayede Nevevî gibi birçok hadis âlimi kırk hadis derleme çabası içine girmiş, insanlar bu eserlerle hadis öğrenmeye ve hadislerle amel etmeye teşvik edilmiştir.

Nevevî, el-Erba'üne'n-Neveviyye adlı eserini İbnu's-Salâh'ın dinin esaslarıyla ilgili yirmi altı hadisi içeren el-Ehâdisü'l-küllîye isimli eserine, on altı hadis daha eklemek suretiyle kırk iki hadisten meydana getirmiştir. Nevevî, ilave ettiği hadisleri daha çok Buharî ve Müslim'in Sahih'lerinden seçmiş, hadislerin senedlerine yer vermemiştir.¹³ Nevevî, eserinin mukaddimesinde bu çalışmayı niçin yaptığını açıklamış, “*Resûlullah'tan duyduklarını iyice öğrenip onu duymayanlara aynen nakledenlerin, Allah yüzünü ak etsin*”¹⁴ diye dua ettiği hadise dayandığını söylemiştir. Yine

eserindeki hadislerin adab, din, zühd, cihad gibi konuları içermesinin yanında, “İslâm'ın yarısı veya üçte biridir” gibi nitelemelere sahip olan dinin temel esaslarını konu alan hadislerden oluştuğunu belirtmiştir.¹⁵ Nevevî'nin bu eseri, her devirde büyük bir kabul görmüş, başta kendisi olmak üzere çok sayıda âlim tarafından şerhedilmiş ve birçok dile çevrilmiştir.¹⁶ Nevevî'nin eserinin en güzel Türkçe tercümelerinden birini Kırk Hadis adıyla Babanzâde Ahmed Naim yapmıştır. Bu tür eserlerin kırktan fazla hadis ihtiva etmesi onların el-Erba'ûn diye adlandırılmasına engel teşkil etmemiştir.”¹⁷

2. DEĞER KAVRAMI VE DEĞERLER EĞİTİMİ

Değer; “*Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet paha, bir ulusun sahip olduğu, sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddî ve manevî öğelerin bütünü*”¹⁸ olarak tanımlanmaktadır. Değerlerin kişiye, topluma, dine ve kültüre göre farklılık göstermesi nedeniyle hakkında çeşitli tanımlar yapılmıştır.

Değerlerin kaynağı hakkında iki temel yaklaşım vardır. Bunlardan biri insan yani toplum, diğeri ise toplum üstü aşkın varlıktır.¹⁹ Değerlerin toplumsal ve kültürel nedenlerle farklı algılanması, değer sınıflandırması alanında çok çeşitli görüşlere neden olmuştur.²⁰ Bu nedenle değerler, amaç veya araç, sürekli ya da geçici, konu veya branş olmalarına göre sınıflandırmalara tabi tutulmuşlardır.²¹

“Kırk Hadis”, *DİA*, XXV, 467-470; Karahan, Abdulkadir, “Kırk Hadis”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2002, XXV, 470-473.

⁹ Bu ve bu husustaki hadisler için bkz. İbn Abdilberr, Yusuf b. Abdilberr en-Nemerî, *Camîu Beyâni'l-İlm ve Fadlih*, Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1398, I, 43-44.

¹⁰ Ünal, İsmail Hakkı, “İslâm Kültüründe Kırk Hadis Geleneği”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul, c. XXXIX, Sayı. 1, 136-146, s. 137-138. (Krş. İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî, *el-İlelu'l-Mütenahiye*, Beyrut, 1983, I, 125).

¹¹ Ünal, “İslâm Kültüründe Kırk Hadis Geleneği”, s. 138.

¹² Karahan, “Hadîs-i Erbaîn Nev'inin Doğuşu ve Âmilleri”, s. 76-81.

¹³ Kandemir, “Nevevî” *DİA*, XXXIII, 47. Kırk hadisin şerhleri ve hakkında yapılan çalışmalar için bkz. Kandemir, “Kırk Hadis”, *DİA*, XXV, 468.

¹⁴ Tirmizî, İlim, 7; Ebû Dâvûd, İlim, 10; İbn Mâce, Mukaddie, 18, Menasik, 76.

¹⁵ Nevevî, Muhyiddîn, *Kırk Hadis*, Trc. Babanzâde Ahmed Na'im, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1341, s. 9-10.

¹⁶ Kandemir, “Nevevî” *DİA*, XXXIII, 47.

¹⁷ Kandemir, “Kırk Hadis”, *DİA*, XXV, 468.

¹⁸ TDK, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, 2005, <http://www.tdk.gov.tr/index>.

¹⁹ Oktay, “Ahlâkî Değerler ve Bunların Global Ahlâka Etkileri”, s. 132.

²⁰ Yiğittir, Süleyman-Öcal, Âdem, “İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimleri”, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, Sayı 24, s. 407-416, s. 410.

²¹ Arslan, Şükran Fatma, *Sünen-i Ebû Davud'un Edeb Bölümünden Hareketle Hz. Peygamber'in Karakter Eğitiminde Yer Alan Ahlâkî Değerler*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Ana Bilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008, s. 27.

Değerler eğitimi, günümüzde üzerinde durulan önemli konular arasında yer almaktadır. Hayat boyu devam eden değer kazanma ve kazandırma süreçlerine “değerler eğitimi” denilmektedir.²² Değerler eğitiminde amaç, çocuğun özsaygı ve özbenliğini geliştirerek, çevresine ve kendisine karşı sorumluluklarının farkına varmasını ve bunları yerine getirmesini öğretmektir.²³ Bu nedenle değerlerin öğretilmesi, nesilden nesile aktararak devamlılığının sağlanması her toplumun başta gelen hedefleri arasındadır.²⁴ Değerler eğitimi, zaman içerisinde değişim geçiren değerleri, din ve inançtan gelen kriterlere uygun hale getirerek, bireye kazandırılmasında etkin rol oynamış, kişinin yaşantı farklılıklarından ötürü oluşan sorunları azaltmada ve toplumun sağlıklı ilerlemesine katkıda bulunmuştur.²⁵

Değerler bir toplumun kimliğidir. Toplumun sosyal alışkanlıklarının ve yaşantı tüm özellikleri bu kimlikte yer almaktadır. Değerler toplumdan topluma, kişiden kişiye değişebilen yargılardır. Değerleri bilgi, inanç ve toplum kaynaklı olmak üzere üç başlık altında sınıflandırabiliriz. Dinî ve ahlâkî değerler, insanüstü varlık tarafından belirlenir, kesin ve genel-geçerlidir. Değerlerin eğitimdeki işlevleri ise, bireye amaç ve yön tayin ederek, toplumsal hayattaki konumunu ve rolünü belirlemek, bireyin saygın bir kişilik kazanmasını sağlayarak, ahlâklılı olan ile olmayanı ayırmasına yardımcı olmaktadır.

Değerler eğitimi, gelecek nesiller ile geçmiş arasında bağ kuran, gelenek ve göreneklerin aktarımının yanında dini ve ahlaki unsurların öğretilmesini sağlayan eğitimidir. Değerler eğitiminin hedefinde karakterli, ahlâklılı, kişilik sahibi, dürüst bireyler yetiştirmek vardır. Bu nedenle kendi kültürel öğelerini benimsemiş, dinî ve ahlâkî değerleriyle özdeşleşen insanlar yetiştirip, bu insanları topluma kazandırmak değerler eğitiminin en büyük amacı sayılmıştır.

3. İMAM NEVEVÎ’NİN KIRK HADİS ADLI ESERİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

Din ve değerler, bireylerin davranışlarını ve yaşantılarını etkileyen belirleyici etkenlerdir. Her dinin kendine özgü değerleri bulunmaktadır. İslâm dini de ilk yıllardan itibaren kendi değerlerini oluşturmuş ve inananlarının bu değerlere sahip olmasını, düşünce ve davranışlarını bu doğrultuda şekillendirmesini istemiştir.²⁶ Nevevî’nin Hz. Peygamber’in hadislerinden seçtiği yoluyla oluşturduğu Erba’ün adlı eseri değerler eğitimi açısından önemli bir kaynaktır. Nevevî’nin eserinde seçtiği hadislere bakıldığında, büyük çoğunluğunun ahlâkî değerler içerdiği görülmektedir. Dolayısıyla eser, birçok değere işaret etmekte ve müslümanlara kaynaklık teşkil etmektedir.

Çalışmamızın bu kısmında Kırk Hadis’te yer alan hadisler, değerler eğitimi açısından ele alınmış, hadislerin içerdiği değerler belirlenmiş ve önemi üzerinde durulmuştur. Nevevî’nin eserinde yer alan değerler, MEB’in müfredatında yer alan değerlerin tamamına yakınına kapsamaktadır.²⁷ Bu arada eserdeki değerler, aynı zaman da evrensel değerler arasında yer almaktadır. Nevevî’nin Kırk Hadis isimli eserinde yer alan değerler şöyledir: Güzel ahlâk, iyilik, affetmek, doğruluk- dürüstlük, dostluk-kardeşlik, hayâ-iffet, kolaylık, sabır, temizlik, sevgi, yardımlaşma, güzel söz söyleme, ilim öğrenme, şükür, zühd, ihsan, adalet, insan hayatına saygı, cömertlik, çalışmak, sorumluluk ve itaat etmek.²⁸ Biz bu çalışmada kapsam genişliğinden ötürü eserde bulunan bazı değerlere yer vereceğiz.

²² Yaman, Ertuğrul, *Değerler Eğitimi: Eğitimde Yeni Ufuklar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012, s. 18.

²³ Yılmaz, Macid, *Ergenlerde Şiddetin Önlenmesinde Din Eğitiminin Rolü*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2010, s. 66.

²⁴ Akbaba, “Eğitim Yönetimi ve Değerler”, s. 8.

²⁵ Aydın M. Zeki-Akyol Şebnem, *Okulda Değerler Eğitimi: Yöntemler, Etkinlikler, Kaynaklar*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 17.

²⁶ Yılmaz, *Ergenlerde Şiddetin Önlenmesinde Din Eğitiminin Rolü*, s. 52.

²⁷ 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu (2., 10., 11., 20., 23., 28. Maddeleri), MEB 2010/53 sayılı, 08.09. 2010 Tarihli Genelgesi. (Türk Millî Eğitimi’nin genel amaçları ile öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyi, ilgi, yetenek ve öğrenim seviyeleri etkinlikleri ile alakalı, 18. Millî Eğitim Şurası Çalıştay Raporu ve 2010/53 Sayılı (İlk Ders Konulu) Genelgesi gereği belirlenmiş olan değerlerdir).

²⁸ Köstü Ayşegül, *İmam Nevevî’nin Kırk Hadis Adlı Eserinde Değerler Eğitimi*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi) Kilis, 2017, s. 34-193.

1. Güzel ahlâk: Dinî ve ahlakî bütün değerleri içine alan genel değerlerden birisidir. Kur'ân'da Hz. Peygamber'in dikkat çekilen özelliklerinden biri de yüce bir ahlâka sahip olmasıdır.²⁹ Nevevî'nin eserine aldığı pek çok değer doğrudan güzel ahlakla veya dolaylı olarak ilişkilidir. Nevevî eserinde, “*İnsanlarla güzel ahlâk ile geçinmeye bak.*”³⁰, “*İyilik ahlâk güzelliğidir.*”³¹ hadislerine yer vermiş, güzel ahlakın önemine dikkat çekmiştir. Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getiren her Müslümanın bu ahlâka ulaşmasını isteyen Allah Rasulü, güzel ahlâk sayesinde insanların birbirine karşı merhamet etmesini, kötülüklerden kaçınmasını, Müslüman olsun veya olmasın bütün insanlara iyilik yapmasını emretmiş, böylece toplumda güzel ahlâkın hakim olmasını hedeflemiştir.³² Kur'ân-ı Kerim'de güzel ahlâkın faydaları, kötü ahlâkın ise zararları üzerinde önemle durulmuştur. İçki, kumar gibi zararlı alışkanlıkların insan ilişkilerinde nefret ve düşmanlık

oluşturacağına değinmiş,³³ geçmişte yaşamış bazı kavimlerin kötü ahlâklarından ötürü helak olup yıkıldıklarını haber vermiştir.³⁴ Yine salih kimselerin yeryüzünde hâkim kılınacağı,³⁵ ahlâkı güzel olanların âhirette ödüllendirileceği belirtilmiştir.³⁶

Güzel ahlâk tüm değerlerin hem kaynağı hem de sonucudur. Kişi sabır, hoşgörü, yardımlaşma, kardeşlik gibi değerlere ahlâkını güzelleştirme sayesinde ulaşmakta, bu değerlere sahip olduğunda ise güzel ahlâklı kimse olarak anılmaktadır. Bireysel ve toplumsal sorunların çözümü, toplumda emniyetin sağlanması ve hayat kalitesinin artması, güzel ahlâkın bireylere kazandırılmasıyla mümkündür.

2. İyilik: İslâm'da iyilik yapmak en çok tavsiye edilen ve emredilen değerlerden biridir. İyilik yapmak, güzel ahlâkın göstergesidir. Çünkü iyilik, insanlara güzel davranmayı ve onlara sıkıntı vermekten uzak durmayı ihtiva eden bir kelimedir.³⁷ Nevevî, iyilik ve kötülüğün tarifini Hz. Peygamber'in şu hadisini eserine alarak yapmıştır: “*İyilik güzel ahlâktır. Günah ise, senin içini tırmalayan ve insanların bilmesinden hoşlanmadığın şeydir.*”³⁸ Hz. Peygamber, işlenen kötülük ve günahların affını da iyilik yapmaya bağlamış, her günahın sonra onu affettirecek bir iyilikte bulunmayı emretmiştir. “*Her kötülüğün ardından, onu silecek bir iyilik yap!*”³⁹ buyurarak günah işlendiğinde hemen istiğfar edilmesini veya ardından bir iyilik yapılmasını söylemiş, yapılan bu iyilik sayesinde kötülüğün günahının silineceğini haber

²⁹ Kalem,68/4.

³⁰ Nevevî, Muhyiddin Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, thk. el-Hallâk, Kusay Muhammed Nûrs, eş-Şeyhî, Enver b. Ebî Bekr, Dâru'l-Minhâc, Cidde, 1430/2009, s. 70. (Hadis No:18). Nevevî bu hadiste Tirmizî'nin hasen hadis olarak kabul ettiği rivayetini esas almıştır. Tirmizî, *Birr ve Sıla*, 55. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Müslim, *Sayd*, 57; Dârimî, *Rikâk*, 74; Ebû Dâvûd, *Edahi*, 12; Nesâî, *Dahaya*, 22; İbn Mâce, *Zebaih*, 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 153,158. (Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizî* (I-V), (nşr. Bedreddin Çetiner). Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992; Dârimî, Ebu Muhammed Abdillâh Abdîrahman (1992). *es-Sünen* (I-II). (nşr. Bedreddin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992; Ebu Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'âs, *Sünenü Ebi Dâvûd* (I-V), (nşr. Bedreddin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992; Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî* (I-VIII). (nşr. Bedreddin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992; İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünenü İbn Mâce* (I-II), (thk. M. Fuâd Abdülbâkî), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed İbn Hanbel* (I-VI), (nşr. Bedreddin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.)

³¹ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 87-88. (Hadis No:27). Nevevî, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ve Dârimî'nin *es-Sünen*'inde hasen olarak rivayet edilen hadisi esas almıştır. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 228; Müslim, *Birr ve Sıla*, 15; Tirmizî, *Zühd*, 52.

³² Kandemir, Yaşar vd., *İmam Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1997, III, 553.

³³ Mâide, 5/91. (Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, DİB Yayınları, Ankara, 2010.)

³⁴ Neml 27/ 54-55; Ankebut, 29/33-34.

³⁵ Enbiya, 21/105.

³⁶ Kasas, 28/83-84; Ta Ha, 20/15; Gafir, 40/17; Casiye, 45/27.

³⁷ Hatipoğlu, İbrahim, *İmam Nevevî Kırk Hadis - Tercüme ve Şerh-*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2012, s. 103.

³⁸ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 87-88. (Hadis No:27). Hadisin diğer kaynakları için bkz. Müslim, *Birr ve Sıla*, 15; Tirmizî, *Zühd*, 52.

³⁹ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 70. (Hadis No:18). Nevevî bu hadiste Tirmizî'nin hasen hadis olarak kabul ettiği rivayetini esas almıştır. Tirmizî, *Birr ve Sıla*, 55. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Müslim, *Sayd*, 57; Dârimî, *Rikâk*, 74; Ebû Dâvûd, *Edahi*, 12; Nesâî, *Dahaya*, 22; İbn Mâce, *Zebâih*, 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 153, 158.

vermiştir.⁴⁰ Yüce Allah da bu konuyla alakalı olarak, “Bir kötülük yaptıklarında veya kendilerine zulmettiklerinde Allah’ı hatırlayıp günahlarından hemen tövbe istiğfar ederler.”⁴¹ buyurmuştur. Yine iyilik değeriyle alakalı olarak Kırk Hadis seçkisinde yer alan “Hiç şüphesiz Allah (cc) iyilikleri ile kötülükleri yazdı ve sonra bunları beyan etti. Buna göre kim bir iyilik yapmayı ister ve onu yapmazsa, Allah (cc) katında onu tam bir iyilik olarak yazar. Eğer onu yapmayı ister ve yaparsa Allah (cc) katında ona on hasenattan yediyüz kata kadar, hatta daha çok katlara kadar katlayarak iyilik olarak yazar. Şâyet bir kötülük yapmak ister fakat onu yapmazsa Allah onu kendi divanında tam bir iyilik olarak yazar. Eğer hem ister hem de o kötülüğü yaparsa, Allah onu bir kötülük olarak yazar.”⁴² bu hadis iyilik yapma değerinin önemini vurgulamakta, Allah’ın her iyiliğe karşı verdiği mükafatı göstermektedir.

Kur’ân’da iyiliğin emredilmesi ve kötülüğün men edilmesinin önemine sık sık vurguda bulunulmuştur.⁴³ Toplumdaki huzur ve güven için günahları hatırlatıp hayra davet eden grupların bulunmasını tavsiye etmiş,⁴⁴ hayır işlerinde yardımlaşıp, şer işlerinde destek olmadan kaçınmamız emredilmiştir.⁴⁵ Nevevî bu konu hakkında “Sizden her kim bir kötülük görürse onu eliyle düzeltsin. Eğer eliyle gücü yetmezse diliyle, buna da gücü yetmezse kalbiyle (buğzetsin). Bu ise imanın en zayıf noktasıdır.”⁴⁶, “Her bir iyiliği emretmek

sadakadır her bir kötülükten alıkoymak sadakadır.”⁴⁷ Hadislerini eserine almıştır. Kur’ân ve sünnetin temel ilkeleri üzerine kurulu, huzur ve mutluluğun hâkim olduğu erdemli bir toplum oluşturmaya yönelik iyiliği emredip kötülükten uzaklaştırma değeri, belirli bir zümrenin eline bırakılmamış, herkesin gücü nisbetinde, gördüğü kötülüğü düzeltmesi istenmiştir.⁴⁸ Bu temel ilke, inanç, değer ve yaşam tarzı olarak hakim kılınmasıyla, toplumda oluşabilecek dinî ve ahlâkî her türlü olumsuzluğun önlenmesini sağlayan, ferdi ve toplu gayretleri, siyasi ve sivil önlemleri ifade etmektedir.⁴⁹

Müslümanların birbirlerine karşı sorumluluklarının içerisinde yer alan bu değer, inananların birbirlerine karşı iyi ve güzel davranışları yapmalarını ve kötülükte bulunmamalarını sağlayan önemli bir değerdir.

3. Affetmek: Bireyin şahsına yapılan kusurlu, yanlış bir davranışa karşı kötülükle karşılık vermemeye affetme denir.⁵⁰ Hz. Âdem ve eşinin cennetten hata yapmaları üzerine çıkarılmaları, Allah’ın affedici ve bağışlayıcı olduğunu ifade eden birçok isminin bulunması, hata yapmanın yaratılışın bir gerçeği olduğunu göstermektedir. Allah, istiğfar ve af dilemeleri durumunda kullarını bağışlayacağını haber vermiş, affedici olduğunu pek çok âyetinde bildirmiş ve affedici olmamızı istemiştir. Nevevî, affediciliğin önemi üzerinde duran hadislerden bazılarını eserine almış, biz insanların yararına sunmuştur. “Ey kullarım siz gece ve gündüz hata işliyorsunuz. Bense günahları toptan bağışlarım. Benden bağışlanmayı isteyin sizi bağışlayayım”⁵¹ “Ey

⁴⁰ Hatipoğlu, *İmam Nevevî Kırk Hadis Tercüme ve Şerhi*, s. 102.

⁴¹ Âl-i İmrân, 3/135.

⁴² Nevevî, *el-Erba’üne’n-Nevevîyye*, s. 105-106-107. (Hadis No:37). Nevevî bu hadiste Buhârî ve Müslim’in rivayetini esas almıştır. Buhârî, Rikâk, 31; Müslim, İmân, 207. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 310, 361.

⁴³ “Ey yavrum, namazı ikame et (namaz kıl)! Ma’ruf ile (irfanla, iyilikle) emret ve münkerden (kötülükten) nehyet (münkeri yasakla, mani ol). Ve sana isabet eden şeylere (musibetlere) sabret. Muhakkak ki bu, azmedilen (mutlaka yapılması gereken) işlerdendir.” Lokman, 31/17.

⁴⁴ “Sizden hayra çağıran iyiliği emredip kötülükten men eden bir topluluk bulunsun”. Bakara, 2/148.

⁴⁵ “İyilikte yardımlaşın günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayın” Mâide, 5/2.

⁴⁶ Nevevî, *el-Erba’üne’n-Nevevîyye*, s 100. (Hadis No: 34). Nevevî, Müslim’in rivayetini esas almıştır. Müslim, İmân, 78, 79. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Ebû Dâvûd, Salât, 248, Melâhim, 17; Tirmizî, Fiten, 11; Nesâî, İmân, 17; İbn Mâce, İkametüs-Salât,

155, Fiten, 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 10, 49, 50.

⁴⁷ Nevevî, *el-Erba’üne’n-Nevevîyye*, s. 83-84. (Hadis No:25). Nevevî bu hadiste Müslim’in rivayetini esas almıştır. Müslim, Salâtü’l-Müsafirîn, 84, Zekât, 53. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 172; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 167, 168.

⁴⁸ Güler, Zekeriya, *Hadis Günlüğü*, Damla Ofset Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 122-123.

⁴⁹ Çağrı, Mustafa, “Emri bil- Ma’ruf Nehy-i ani’l-Münker”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, s. 138-141, XI, 138-139.

⁵⁰ Hökelekli, Hayati, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*, DEM Yayınları, İstanbul, 2013, s. 297.

⁵¹ Nevevî, *el-Erba’üne’n-Nevevîyye*, s. 79-82. (Hadis No:24). Nevevî bu hadiste Müslim’in rivayetini esas almıştır. Müslim, Bîrr ve Sıla, 55. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Tirmizî, Kıyamet, 49; İbn Mâce,

*Âdemoğlu! Sen bana dua ettiğin ve benden ümit ettiğin müddetçe işlediğin günaha aldırmadan seni bağışlarım! Ey Âdemoğlu! İşlediğin günahlar gökteki bulutlara erişse bile, sonra benden af dilediğinde seni affederim. Ey Âdemoğlu! Sen bana hiçbir surette şirk koşmadığın sürece, yeryüzü dolusu günah ile gelsen, ben yine seni bağışlarım, sana yeryüzü dolusu mağfiretle gelirim.*⁵² Söz konusu hadisler her ne kadar Allah'ın affediliciliğinden bahsetmiş olsa da, dolaylı olarak insanların da affedici olması gerektiğine işaret etmektedir. Müslümanlar bağışlamayı çok seven Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmalı, adâlet ve iyiliğinin bir gereği olarak kullarını bağışlayan Allah'ı örnek almalıdır.⁵³

Allah Teâlâ “*Sen affetme yolunu tut, iyiliği emret cahillerden uzaklaş*”⁵⁴ âyetiyle, Hz. Peygamber'in şahsında bizlere affetmeyi emretmiştir. Hz. Peygamber affedici olmayı en üst noktada davranış haline getirmiş ve bizlere yaşayan bir örnek olmuştur. Mekke'den türlü eziyet ve işkencelere maruz kalarak çıkarılan Hz. Peygamber,⁵⁵ Mekke'nin fethi sırasında, müşrikleri bağışlayarak, onlara canları ve malları konusunda güvence vermiştir.⁵⁶ Özellikle toplumun zayıf kesimini oluşturan kadın ve hizmetçileri hatalı davranışları karşısında affetmiş,⁵⁷ hatasından ötürü özür dileyenin özrünü kabul etmeyi bir erdem saymıştır.⁵⁸ Hz. Peygamber affedicilik özelliği sayesinde müslümanlar arasındaki kardeşlik bağlarını güçlendirmek istemiş, birbirlerine karşı kin, nefret, düşmanlık gibi duygulardan uzak durmalarını tavsiye etmiştir.⁵⁹ Allah'ın en nefret ettiği insanların kin ve husumette ileri giden ve intikam peşinde koşanlar olduğunu

hatırlatmış,⁶⁰ öç alma fikrinden müslümanları uzaklaştırmak istemiştir.

Ferdî ve toplumsal açıdan affedici olma değerinin rolü büyüktür. Bireyin psikolojik yönden huzura ermesini ve pozitif davranışlar sergilemesini sağlayan bu değer, ahlaki olgunluğa ulaşmasına yardımcı olur. Bu değer varlığıyla kişi; merhamet, empati, hoşgörü, sevgi, saygı gibi pek çok erdeme birlikte sahip olur. Kin, düşmanlık, garaz, hased gibi kötü hasletlerden uzak durarak toplumda kardeşlik duygularının oluşmasını sağlar.

4. Doğruluk: Ahlâkî erdemlerin en önemlilerinden birisi de doğruluktur. Allah Teâlâ'nın Kur'an'da Hz. Peygamber'e “*Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!*”⁶¹ emri, aynı zamanda Allah'ın müslümanlara karşı olan bir emridir. İslâm'ın temel prensiplerinden biri olan doğruluk değeri, tüm işlerimizde temel ilke kabul edilmiştir.⁶² Doğruluk imanın bir parçası sayılmıştır. Aynı zamanda peygamberlerin vasfı olan doğruluk hakkında, Hz. Peygamber, “*Allah'a ve âhiret gününe inanan kişi, ya hayır konuşsun ya da sussun*”⁶³ buyurmuş, iman eden kimsenin yalan söylememesi gerektiğini belirtmiştir. Nevevî, İslâmî bir düstur olan doğruluk ve dürüstlük değerini içeren bu hadisi eserine almış, doğru konuşmanın imanî bir mesele olduğunu belirtmiştir. Yine Nevevî'nin eserine aldığı doğrulukla alakalı bir diğer hadis de şöyledir: “*Allah'a iman ettim de, sonra da dosdoğru ol*”⁶⁴ Doğruluk, kişinin söz ve davranışları arasındaki tutarlılığı ifade eder. Bu nedenle bir kimse söz verdiğinde veya vaad ettiğinde yerine getirmelidir. Allah Teâlâ, verilen sözün ve

Zühd, 30; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 154, 160, 177.

⁵² Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 79-82. (Hadis No: 42). Nevevî bu hadiste Tirmizî'nin sahih olarak rivayet ettiği hadisi esas almıştır. Tirmizî, *Daavât*, 99.

⁵³ Özafşar, Mehmed Emin vd., *Hadislerle İslâm Ansiklopedisi*, DİB Yayınları, Ankara, 2014, III, 321.

⁵⁴ A'raf, 7/199.

⁵⁵ Tirmizî, *Menakib*, 68.

⁵⁶ Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (thk. M. Abdulkâdir Atâ), Beyrût, 2003, VI, 56.

⁵⁷ “*Rasûlullah (s.a.), hayatta ne bir kadın dövmüştür, ne de bir hizmetçi.*”Ebû Dâvûd, *Edeb*, 4.

⁵⁸ İbn Mâce, *Edeb*, 23.

⁵⁹ Buhârî, *Edeb*, 57.

⁶⁰ Buhârî, *Ahkâm*, 34.

⁶¹ Hûd, 11/112.

⁶² İbn Receb, Ebû'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahmân el-Hanbelî, *Hadislerle İlim ve Hikmet*, (Çev: Ali Kaya), Semerkand Yayınları, İstanbul, 2012 II, 516.

⁶³ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 67. (Hadis No:15). Nevevî bu hadiste Buhârî ve Müslim'in rivayetini esas almıştır. Müslim, *İmân* 74, 77, 85; Buhârî, *Edeb*, 31. Hadisin diğer kaynakları için bkz. İbn Mâce, *Edeb*, 4; Tirmizî, *Birr ve Sıla*, 43.

⁶⁴ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 74. (Hadis No:21). Nevevî bu hadiste Müslim'in rivayetini esas almıştır. Müslim, *İmân*, 62. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Tirmizî, *Zühd*, 61; İbn Mâce, *Fiten*, 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 413, IV, 384.

vaadin yerine getirilmesini emretmiş,⁶⁵ ahdi bozanların sadece kendisine zarar vereceğini bildirmiştir.⁶⁶ Hz. Peygamber ise, konuşunca yalan söylemeyi, söz verdiğinde sözünde durmamayı münafıklık özelliği olarak saymış, doğruluk ve dürüstlüğün önemini ortaya koymuştur.⁶⁷ Yine söz ve düşünce dışında yapılan işlerde sahtekârlık ve hileli iş yapmamak, yaptığı işe hakkını vermek, kendi çıkarları için başkalarının zarara uğramasına engel olmak gibi davranışlar da doğruluk ve dürüstlük değeriyle yakından alakalıdır.

5. Dostluk ve Kardeşlik: Dost, insanın kendisine yakın hissettiği, duygu ve düşüncelerini paylaştığı, bir arada bulunduğu mutluluk duyduğu kişidir. İslam dini Müslümanları kardeş ilan etmiş,⁶⁸ aralarındaki uhuvvete önem vermiş, dostluk ve kardeşliğe zarar verecek her türlü davranışı yasaklamıştır.⁶⁹ Nevevî'nin eserine aldığı "*Ey Allah'ın kulları kardeş olunuz. Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez. Onu yardımsız bırakmaz. Ona yalan söylemez. Onu hakir görmez. (Üç kere göğsüne işaret ederek) takva işte buradadır. Kişiye günah olarak Müslüman kardeşini hakir görmesi yeter. Müslümanın her şeyi, kanı, malı, ırzı Müslümana haramdır.*"⁷⁰ bu hadis Müslümanların din kardeşine yapması ve yapmaması gerekenleri kısaca özetlemiştir. Müslüman her daim din kardeşini gözetmeli, yardımcı olmalı, üzüntüsünü ve sevincini paylaşmalıdır. Allah Rasulü, din kardeşini kendisinden ayrı tutanların tam olarak iman etmediğini Nevevî'nin eserine aldığı şu hadisiyle ifade etmiştir. "*Sizden biriniz kendisi için sevdiğini/istediğini kardeşi için de sevmedikçe/istemedikçe (hakkıyla) iman etmiş olamaz.*"⁷¹ İslâmiyet mü'minlerin arasındaki

kardeşliğe büyük önem vermiş, dostluk ve kardeşlik değerini müslüman olmanın ve müslümanca yaşamının gereklerinden biri olarak saymıştır. Bir kimsenin kendisi için iyi gördüğünü din kardeşi içinde istemesi veya kötü gördüğünü onun içinde kötü görmesi, imanının kemale ulaştığının göstergesi sayılmıştır.⁷² Yine dostluk ve kardeşlik değeri, sevgi, saygı, yardımlaşma, hoşgörülük ve diğergam olma, şefkat ve merhamet gösterme gibi pek çok ahlâkî erdemi içine almasından ötürü toplum içinde önemli bir role sahiptir. Çünkü bu değerler dostluk ve kardeşliğin hâkim olduğu ortamlarda oluşmaktadır. Mal, makam, akrabalık yönünden ziyade, iyi huy ve güzel ahlâk gibi nedenlerden oluşan sevgi, Allah için olan sevgidir. Mü'minlerin ilişkilerinde bu sevgi şekli kullanılmalı, sevdiğini Allah için sevip nefret ettiğinden Allah için nefret etmelidir.⁷³ Allah Rasulü, Allah için sevip nefret etmenin önemine dikkat çekmiş, Allah için seveni, Allah'ın da seveceğini bildirmiştir.⁷⁴

Dostluk, kalıcı değerlerin yaşandığı bir birlikteliktir. Dostluğu anlamlı kılan ve topluma faydalı olan şey, aynı amaç uğrunda birleşmektir. Dostluk ve kardeşlik, pek çok değere kaynaklık etmekte, bu değerlerin oluşması için ortam oluşturmaktadır.

6. Kolaylık: İslâm dini kolaylık dinidir. Bu nedenle gerek dinî gerek dünyevî işlerinde insanlara kolaylık sağlamıştır.⁷⁵ Hz. Peygamber, özellikle yeni Müslüman olan kimselere azami oranda kolaylığı ve ruhsatları göstermiş, kolaylık değeri sayesinde insan kazanma yolunu tercih etmiştir. Nevevî bu değer hakkında Hz. Peygamber'in "*Allah katında en sevgili din, kolaylık ve müsâmahakârlık üzere olan Hanîf (İslâm) dinidir*"⁷⁶ hadisini eserine almıştır. Hz. Peygamber, kendisine gelenlere, yapabilecekleri oranda tavsiyelerde bulunmuş,

⁶⁵ İsrâ, 17/34.

⁶⁶ Fetih, 48/10.

⁶⁷ Buhârî, İmân, 24, Mezalim, 17, Cizye, 17; Müslim, İmân, 106; Tirmizî, İmân, 14; Ebû Dâvûd, Sünnet, 15; Nesâî, İmân, 20.

⁶⁸ Hucurât, 49/10.

⁶⁹ Tirmizî, Birr ve Sıla, 58.

⁷⁰ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 101-102. (Hadis No:35). Nevevî bu hadiste Müslim'in rivayetini esas almıştır. Müslim, Birr ve Sıla, 32. Hadisin diğer kaynakları için bkz. İbn Mâce, Fiten, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 260, 277.

⁷¹ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 65. (Hadis No:13). Nevevî bu hadiste Buhârî ve Müslim'in rivayetini esas almıştır. Buhârî, İmân, 7; Müslim,

İmân, 71. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyame, 60; İbn Mâce, Mukaddime, 9; Nesâî, İmân, 13, 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 176, 251, 272, 289.

⁷² Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1977, I, 268.

⁷³ İSAM, *İslâm ve Toplum İlmihali*, TDV Yayınları, Ankara, 2015, II, 532.

⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 386.

⁷⁵ Buhârî, İmân, 29; Nesâî, İmân, 28.

⁷⁶ Buhârî, İmân, 29; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 236.

ferdlerin bireysel farklılıklarını göz ederek kaldıramayacağı yükü yüklememiştir. Buna örnek olarak cehennemden uzaklaştırıp cenneti kazandıracak ameller sorulduğunda nasihat isteyeninin durumuna göre değişik öğütler vermiş, birisine “*Kızma*”⁷⁷ derken, diğerine, “*Allah’a ibadet et, O’na ortak koşma, zekâtını ver, namazını kıl*”⁷⁸ buyurmuş, başka birine ise “*Allah’a inandım de ve dosdoğru ol*”⁷⁹ tavsiyesinde bulunmuştur.

Kolaylık değeri, ibadet, hukuk, alışveriş, âile, komşuluk ilişkisi gibi her konuda olmalıdır. *Yine* müsamaha, her kesime karşı olmalıdır. Özellikle fakir, muhtaç ve yaşlılara kolaylık sağlanmalıdır. Allah Rasulü bir hadisinde fakirlere kolaylık sağlanmasını “*Kim bir fakire kolaylık sağlarsa Allah da ona dünya ve âhirette kolaylık sağlar*”⁸⁰ sözleriyle ifade etmiştir. İmam Nevevî’nin eserine aldığı bu hadis, sosyal hayatta insanlar için büyük önem arz etmektedir. Yardım etme duygusunun yanında, kişinin dünya ve âhiret saadetini, din kardeşine kolaylık sağlamasıyla elde edeceğini belirtmiştir. Hz. Peygamber “*Kolaylaştırınız zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz*”⁸¹ buyurarak dinin, insan hayatını kolaylaştıran, sevindiren, müjdeleyen bir hadise olduğunu vurgulamıştır.

7. Sabır: Sabır insanın zorluklarla başa çıkmasında insana yardımcı olan ve psikolojisini koruyan önemli bir değerdir. Nevevî’nin seçtiği hadisler arasında sabır değeri de yer almaktadır. Bu hadis, “*Sabır ziyadır (aydınlıktır)*”⁸² Hadisin kapsamından

da anlaşılacağı üzere sabır, ortaya çıkış durumlarına göre tanımlanmış, her durumda insanı olumsuz durumlardan kurtarmıştır. Kur’ân-ı Kerîm, sabrın tarifini, Allah’ın yardımına güvenerek sıkıntı ve zorluklara metanetle karşı koyma olarak yapmıştır.⁸³ Sabır, ölüm, yokluk gibi psikolojik yıkımlarla başa çıkmanın yoludur. İnsanların yakınlarını kaybettikleri anda isyan edip, kendilerini hırpalamalarını engelleyen bir erdemdir.⁸⁴ Yine hayatın küçük ve büyük zorluklarında insana yol göstericidir, kişiyi daha büyük sıkıntıların oluşmasından korumaktadır. Toplumsal ilişkilerde de önemli olan bu değer, insanlarla olan ilişkilerde, hoşça gitmeyen söz ve davranışlar karşısında, çabuk kızıp öfke ile hareket etmemeyi insana öğretmektedir.⁸⁵ Bir başka açıdan ise, hem zorluklara karşı tahammülü hemde hayırlı işlerde ısrar etmeyi kapsamaktadır.⁸⁶ Bu konuda Allah Teâlâ “*Sabır ve namaz ile yardım dileyiniz*”⁸⁷ buyurmuştur.

Allah, Kur’ân-ı Kerîm’de Müslümanları çeşitli olaylarla sınadığını bildirmiş ve buna sabırla karşılık verenleri övmüştür.⁸⁸ Sabırlı olma değeri, peygamber ahlâkı olup, başa gelen maddî ve manevî zorluklarla mücadele etmedir. Azim ve irade konusunda bizlere örnek olan peygamberler,⁸⁹ derdi olan her insana güç vermiş ve moral kaynağı olmuştur. Hz. İsmail’in kendisini kurban etmek isteyen babasına karşı teslimiyet göstermesi,⁹⁰ Hz. Yusuf’u kaybeden Hz. Yakub’un tesellisi,⁹¹ Hz. Eyyüb’ün vücuduna intisab eden hastalığa karşı direnmesi⁹² sabırla mümkün olmuştur. Yine Hz. Peygamber, hayatında pek çok zorluklarla karşılaşmış ve bunları sabırla karşılamış ve Müslümanlara sabrı tavsiye etmiştir.⁹³

⁷⁷ Buhârî, Diyat, 6; Müslim, Kasame, 25, 26; Ebû Dâvûd, Hudûd, 1; Tirmizî, Hudûd, 15; Nesâî, Tahrim, 5, 11, 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 61, 63, 65, VI, 181, 214.

⁷⁸ Buhârî, İmân, 3, Savm, 1; Müslim, İmân, 8, 9.

⁷⁹ Müslim, İmân, 62; Tirmizî, Zühd, 61 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 413, IV, 385.

⁸⁰ Nevevî, *el-Erba’üne’n-Nevevîyye*, s. 103-104. (Hadis No:36). Nevevî bu hadiste Müslim’in rivayetini esas almıştır. Müslim, Zikir, 38. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Buhârî, Mezalim, 3, İkraah, 7; Ebû Dâvûd, İlim, 1; Tirmizî, İlim, 2, Kıraat, 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 252, 407.

⁸¹ Buhârî, İlim, 11, Cihad, 164; Müslim, Cihad, 5; Ebû Dâvûd, Edeb, 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 239, 283, IV, 399, 412.

⁸² Nevevî, *el-Erba’üne’n-Nevevîyye*, s. 77-78. (Hadis No:23). Nevevî bu hadiste Müslim’in rivayetini esas almıştır. Müslim, Tahâret, 1. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Tirmizî, Daavat, 91; Nesâî, Zekât, 1; İbn

Mâce, Tahâret, 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 342, 343.

⁸³ Bakara, 2/249-250.

⁸⁴ Buhârî, Cenaiz, 31.

⁸⁵ *Hadislerle İslâm*, III, 209-211.

⁸⁶ Sağlam, Kazım, *İmam Nevevî Kırk Hadis Tercüme ve Şerhi*, Buruc Yayınları, İstanbul, 2011, s. 115.

⁸⁷ Bakara, 2/45.

⁸⁸ Bakara, 2/155-157.

⁸⁹ Ahkaf, 46/35.

⁹⁰ Saffat, 37/102.

⁹¹ Yusuf, 12/18.

⁹² Enbiya, 21/83-84.

⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 319.

Sabır, iffet, özsaygı, güzel ahlak, kötü söz söylememe gibi çeşitli değerlerle de yakından ilgilidir. Allah kullarına, yapılan haksızlıklar ve iftiralara karşı sabırla yaklaşımlarını, ihsanını artırıp, temize çıkaracağı zamanı beklemelerini tavsiye etmiştir.⁹⁴ İslâm dini mecbur kalmadıkça kimseden bir şey istememeyi erdemli bir davranış saymış, elindeki ile yetinmeyi, kanaatkâr olmayı teşvik etmiştir. Bu nedenle insanın şeref ve saygınlığını korumasını sağlayan, dilencilik, fuhuş, hırsızlık gibi aşağılayıcı durumlara düşmesini engelleyen değer sabırdır.⁹⁵

Sabır ruhun güç kaynağıdır. İnsan hayatında dayanılması güç olan bütün sorunlara katlanmak, nefsin hoşlanmadığı bütün meşakatlere göğüs germek, ancak onun sayesinde mümkün olmaktadır. Yine insanın Allah'a karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede, Allah'ın bizim için takdirine razı olmada sabır değerine ihtiyacımız vardır.

8. Hayâ ve İffet: İslam dinin önem verdiği değerlerden biride hayâdır. Bir kişinin her düşündüğünü söylemesi ve her davranışı yapmasını engelleyen, onu her türlü aşırılıklardan koruyan önemli bir erdemdir. Nevevî, her müslümanın vasfı olan iffet ve hayâ değeri ile alakalı "*Utanmazsan dilediğini yap*"⁹⁶ hadisini eserine alarak, hayâli olmanın önemini belirtmiştir. Hayâ, kötü olacağı beklenen veya terkedilmesi, işlenmesinden daha hayırlı sayılan, yapılacağı anda kişinin yüz ifadesine sirayet eden bir incelik olarak tarif edilmiştir.⁹⁷ İmanî düsturlar arasında sayılan bu değer, insana hayrı ve saadeti getiren bir unsurdur.⁹⁸ Bu nedenle Hz. Peygamber, "*Hayâ hayırdan başka bir şey getirmez*"⁹⁹ buyurmuş, hayâli kimsenin Allah'tan utanarak, bile bile hata yapmayacağını söylemiştir. Hayâ değeri, İslâm

dininin en önemli özelliklerinden biridir. Hz. Peygamber, bu konu hakkında, "*Her din için (belirli) bir huy vardır. İslâm'ın (diğer dinlerden mümtaz olduğu) huyu da hayâdır*"¹⁰⁰ buyurmuştur. İslâm dini bütün emir ve yasaklarında hayrı ve hakkı bina etmeyi esas alarak ayıp olan ve kınanan her şeyi terk etmeyi bir değer olarak görmüştür.

9. Temizlik: Temiz kelimesi, hem ameller hem sözler hem de inançlar için kullanılan bir kelimedir. Buna göre kişi her şeyi ile temiz olmalıdır.¹⁰¹ Müslüman kimse, Allah'ın huzuruna hem madden hem de manen temiz çıkabilmek için, kötülük ve pislikleri kendisinden uzaklaştırmalıdır. "*Allah tevbe edenleri ve temizlenenleri sever*"¹⁰² âyetinde belirtildiği gibi Allah'ın sevgisinin vacip olacağı kimseler, kalbi ve bedeni temiz olanlardır. Bu durumda temizlik iç ve dış temizlik olarak iki kısma ayrılmaktadır.¹⁰³ Allah bazı âyetlerinde, emirlerinin insan için arıtıcı ve temizleyici olduğuna vurgu yapmaktadır.¹⁰⁴ Allah'ın insanlara iffetli olmalarını, ibadet etmelerini, kendisine ve Peygamber'ine itaat etmelerini emretmekle, onları, günah kirlerinden temizlemeyi murad ettiğini,¹⁰⁵ abdest, gusül ve teyemmümü emretmekle onları günahlardan temizlemek ve üzerlerindeki nimeti tamamlamak istediğini,¹⁰⁶ helâl ve temiz kazançtan sadaka vermenin, insanları günahlardan arındırdığını¹⁰⁷ bildirmektedir. Her konuda bize örnek olan Allah Rasulü temizlik değerini kazanma ve yaşama konusunda da örneklik teşkil etmiştir. Ağız, diş,¹⁰⁸ saç ve sakal tarama gibi kişisel temizliğine dikkat eder,¹⁰⁹ özellikle Cuma ve Bayram günlerinde yıkanır, temiz ve güzel elbise giyer, hoş koku sürünürdü.¹¹⁰ Birisinin karşısına çıkacağı zaman elini yüzünü yıkar,

⁹⁴ Nûr, 24/11-19.

⁹⁵ Hıdır, Özcan, *Hadis Deryasından İnciler*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 107.

⁹⁶ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 73. (Hadis No:20). Nevevî bu hadiste Buhârî'nin rivayetini esas almıştır. Buhârî, Enbiya 54. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 6; İbn Mâce, Zühd, 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 121, 122, V, 273.

⁹⁷ Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, X, 102.

⁹⁸ Zebîdî, Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latif, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, (Trc. Ahmed Naim, Kâmil Miras), DİB Yayınları, Ankara, 1984, XII, 150.

⁹⁹ Müslim, İmân, 60, 61.

¹⁰⁰ İbn Mâce, Zühd, 17.

¹⁰¹ İbn Receb, *Hadislerle İlim ve Hikmet*, I, 319-320.

¹⁰² Bakara, 2/222.

¹⁰³ Buğa, Mustafa-Mistu Muhyiddin, *İmam Nevevî Kırk Hadis Şerhi*, (Çev. M. Salih Ş- M. Ziya G), Dua Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 220.

¹⁰⁴ Bakara, 2/232; Nûr, 24/28, 30.

¹⁰⁵ Ahzâb, 33/33.

¹⁰⁶ Mâide, 5/6.

¹⁰⁷ Tevbe, 9/103.

¹⁰⁸ "*Ümmetime ağır gelmeyeceğini bilsem namazlarının arasında misvakı şart koşardım*"¹⁰⁸ Buhârî, Cum'a, 8.

¹⁰⁹ Buhârî, Rikâk 1, Libas, 64, 74; Müslim, Tahâret, 56, 54; Ebû Dâvûd, Tereccül, 3.

¹¹⁰ Buhârî, Cum'a, 2, 6, 13; Ebû Dâvûd, Tahâret, 127.

aynaya bakarak saçlarını tarar, giysilerini düzeltir ve öyle çıkardı.¹¹¹

Nevevî'nin eserine aldığı “Allah temizdir, ancak temiz olanı kabul eder. Şüphesiz Allah mü'minlere neyi emretti ise onu Peygamberlere de emretmişti ve (Allah peygamberlere): “Ey peygamberler, temiz ve helâl olanlardan yiyin ve salih amel işleyin” (Allah mü'minlere de): “Ey mü'minler size rızık olarak verdiğimiz temiz ve helâl olanlardan yiyiniz”¹¹² buyurdu. Sonra Peygamber (sav) uzun yolculuğa katlanan, saçları birbirine karışan, toz toprak içinde kalan bu haliyle ellerini gökyüzüne açan ve Ya Rab! Ya Rab! Diye (yalvaran) birini hatırlattı ve hâlbuki onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haram. Haramla beslenmiş. Bunun duası nasıl kabul olunur” buyurdu¹¹³ bu hadise göre Allah, bir ameli ancak onu ifsat eden bütün eksikliklerden arınmış ve temiz olması durumunda, mal ile yapılan ibadetleri de ancak helâl ve temiz olması şartıyla kabul etmektedir. Çünkü temiz kelimesi hem ameller hem sözler hem de inançlar için kullanılır. Buna göre kişi her şeyi ile temiz olmalıdır.¹¹⁴ Nevevî'nin temizlik değeriyle alakalı eserine aldığı bir diğer hadis ise “Temizlik imanın yarısıdır.”¹¹⁵ Hz. Peygamber bu hadisinde temizlik değerini imanın parçası saymış, kalb temizliğinin önemine vurgu yapmış, “Allah sizin dış görünüşlerinize veya yüzlerinize bakmaz. Fakat kalplerinize bakar”¹¹⁶ buyurarak asıl temizliğin manevî temizlik olduğunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber Allah'a duasında, günahlarını affederek kalbini temizlemesini,¹¹⁷ nefsine takva verip ruhunu arındırmasını,¹¹⁸

beyaz elbisenin kirden arıtıldığı gibi kendisinin de hata ve günahlardan temizlenmesini¹¹⁹ istemiştir.

Temizlik, Müslüman olmanın bir gereğidir. Bu değer, dinî ve dünyevi işlerde kişileri pislikten arındırmış, maddî ve manevî kirlerden kurtulmayı amaç edinmiştir. Bu nedenle pek çok âyet ve hadiste, Müslümanların günahlardan arınma, yeme-içme-giyinme- gibi maddî ve manevî temizliklerine dikkat etmeleri istenmiştir.

10. Sevgi: Her işin başı sevgidir. Sevgi olmadan hiçbir canlı yaşayamaz. Sevgi Allah'ın insanlara bir lütfudur.¹²⁰ Sevgi Allah için olmalıdır. Hz. Peygamber inananlara, sevdiklerini yalnızca Allah için sevmeleri gerektiğini belirtmiş ve bu kimselerin imanın tadına varacağını söylemiştir.¹²¹ Böyle bir sevgide, kişiler arasında muhabbet gelişir, birbirlerinin değer verdikleri her şeyi sever ve kardeşlik ortamını oluştururlar.¹²² Yardımlaşma, dayanışma, ikram, saygı, hürmet, sadaka gibi değerleri, çevresindekilere karşı yaptıran temel unsur içimizdeki sevgidir. İnsan sevdiği için her iyiliği yapar. Bu nedenle İslâm dini, Müslümanı, Müslümanın kardeşi ilan etmiş ve arada sevgi bağlarını kurdurmuş, kendisi için istediğini, kardeşi için de isteme zorunluluğu getirmiştir. Nevevî'nin eseri için seçtiği “Sizden biri kendisi için arzu ettiğini (mü'min) kardeşi için de arzu etmedikçe (hakkıyla) iman etmiş olmaz”¹²³ hadisi bunu en güzel şekilde açıklamaktadır. İnananları birbirlerinin dostları ve kardeşleri olarak ilan ederek bir vücuda benzeten Hz. Peygamber, “Mü'minler birbirini sevmekte ve birbirine acımakta birbirini korumakta bir vücuda benzerler. Vücudun bir organı hastalandığında diğer organlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar (rahatsız

¹¹¹ Ebû Dâvûd, Tahâret, 16.

¹¹² Mü'minin, 23/51.

¹¹³ Nevevî, el-Erba'üne'n-Nevevîyye, s. 61-62. (Hadis No:10). Nevevî bu hadiste Müslim'in rivayetini esas almıştır. Müslim, Zekât, 65. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Tirmizî, Tefsir, 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 328.

¹¹⁴ İbn Receb, *Hadislerle İlim ve Hikmet*, I, 319-320.

¹¹⁵ Nevevî, el-Erba'üne'n-Nevevîyye, s.77-78. (Hadis No:23). Nevevî bu hadiste Müslim'in rivayetini esas almıştır. Müslim, Tahâret, 1. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Tirmizî, Daavat, 91; Nesâî, Zekât, 1; İbn Mâce, Tahâret, 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 342, 343.

¹¹⁶ Müslim, Birr ve Sıla, 33; İbn Mâce, Zühd, 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 285, 539.

¹¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 257.

¹¹⁸ Müslim, Zikir, 73; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 371.

¹¹⁹ Müslim, Salât, 204; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 354.

¹²⁰ İbrahim, 14/34.

¹²¹ Buhârî, İmân, 9; Müslim, İmân, 67.

¹²² Gazâlî, *Ihyâu Ulûmi'd-Din*, (Trc. Ali ARSLAN), Arslan Yayınları, İstanbul, 1993, II, 422.

¹²³ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 65. (Hadis No:13). Nevevî bu hadiste Buhârî ve Müslim'in rivayetini esas almıştır. Buhârî, İmân 7; Müslim, İmân, 71. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Tirmizî, Sıfatü'l Kıyame, 60; İbn Mâce, Mukaddime, 9; Nesâî, İmân, 13, 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 176, 251, 272, 289.

olurlar)''¹²⁴ buyurmuş, Müslümanların arasındaki nefreti kaldırıp sevgiye dayanan bir bağ kurmayı amaçlamıştır.¹²⁵ Hz. Peygamber, hem Allah'ın hem de insanların seveceği ameli soran bir sahabeye, "Dünyaya gönül verme seni Allah sevsin. İnsanların elindekine göz dikme seni insanlar sevsin"¹²⁶ buyurmuş, toplumdaki asayışı sağlamak ve sevgiyi artırmak için başkasının malına göz dikmeyi yasaklamıştır. İnsanlardan bir şey istemeyip, ihtiyaçlarını onlara arz etmemeyi, iffetli ve tok olmayı öğütleyen bu hadisi eserine alan Nevevî, toplumsal açıdan sevgi değerinin önemini belirtmiştir.

Nevevî'nin eserine almış olduğu dostluk ve kardeşlikle alakalı tüm hadisler sevgi değerini içermektedir. Müslümanlar arasında bu erdem varlığı, dostluk, kardeşlik, yardımlaşma, kusur örtme gibi değerleri de beraberinde getirmektedir.

11. Yardımlaşma ve Dayanışma: Yardımlaşma yüksek ahlâkın bir göstergesidir. Allah ve Rasulü her durumda Mü'minlerin birbirlerine karşı yardımda bulunmalarını emretmiştir.¹²⁷ Bu değer hakkında çokça tavsiyelerde bulunan Hz. Peygamber, Ensar ve Muhaciri kardeş ilan etmiş, mü'minler topluluğunu, tuğlaları birbirini tutan binaya benzetmiş ve parmaklarını birbirine kenetleyerek, mü'minlerin yardım ve dayanışma konusundaki münasebetini göstermiş,¹²⁸ Nevevî'nin eserinde geçen hadiste Hz. Peygamber, "Kul kardeşinin yardımında oldukça, Allah da o kula yardım eder."¹²⁹ buyurarak, yardım edene Allah'ın yardım edeceğini müjdelemiş, hadisin devamında, "Her kim mü'minin dünya sıkıntılarında birini giderirse Allah da onun

âhiret sıkıntılarında birisini giderir"¹³⁰ buyurarak, sosyal hayatta insanlar için büyük önem arzeden, yardım ve dayanışma duygusu ile alakalı mükafatı bildirmiştir. Yine yardımların riyâ ve gösterişten uzak olması, karşıdaki kişiyi rencide edecek şekilde, toplum içinde, fiili veya sözlü olarak ezici tavırlarla yapılmaması Hz. Peygamber'in tavsiyeleri arasında yer almaktadır.¹³¹ Yardımlaşma ve paylaşımcı olma değerleri cömertlik, empati, şefkat gibi değerleri içine almaktadır. Bu değerler, ilişkilerin güçlenmesini ve insanların birbirlerini sevmelerini sağlamakta, bencillik, cimrilik, yalnızlık psikolojisi gibi hastalıklardan kurtulmasına yardımcı olmaktadır.¹³²

Yardımlaşma, İslâm kardeşliğinin temel taşıdır. Yardımlaşma değerinin yaşatılması, birlik ve beraberlik duygularını geliştirmekte, kardeşlik anlayışının hâkim olmasını sağlamakta, sevgi ve dostluğu pekiştirmektedir. Yine insanlar arasındaki iletişimin sorunlu olmasından kaynaklanan, kin, nefret, kıskançlık gibi kötü hasletlerin oluşmasını engellemektedir.

12. Güzel Söz Söylemek: İnsanı diğer varlıklardan ayıran en belirgin özelliği konuşma yeteneğidir. İnsanlar konuşabilmeleri sayesinde, birbirlerine duygu ve düşüncelerini, istek ve arzularını bildirmektedir. Allah'ın insana vermiş olduğu bu nimeti, hayır ve güzel konuşarak, sözün en faydalısını söyleyerek kullanması gerekmektedir.¹³³ Hz. Peygamber, güzel söz söyleme değeri üzerinde önemle durmuş, sarfedecek her kelimeye karşı Müslümanları uyarmış, ağızdan çıkacak her bir sözcüğün, muhatapları üzerinde olumlu ya da olumsuz tesirler bırakacağını, insanlar arasındaki dostluk ve kardeşliği ya pekiştireceğini ya da ortadan kaldıracıcağını belirtmiştir. Bu nedenle Nevevî'nin de eserine aldığı hadislerde, güzel söz söylemenin önemine vurgu yapmış, "Allah'a ve âhiret

¹²⁴ Buhârî, Edeb, 27; Müslim, Birr ve Sıla, 66.

¹²⁵ Buhârî, Mezalim, 3; Müslim, Birr ve Sıla, 59.

¹²⁶ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 96. (Hadis No:31). Nevevî bu hadiste İbn Mâce'nin hasen senedli rivayetini esas almıştır. İbn Ma'ce, Zühd, 1.

¹²⁷ Bakara, 2/143.

¹²⁸ Buhârî, Salât, 88, Mezalim, 5; Müslim, Birr ve Sıla, 65; Tirmizî, Birr ve Sıla, 18; Nesâî, Zekât, 67.

¹²⁹ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 103-104. (Hadis No:36). Nevevî bu hadiste Müslim'in rivayetini esas almıştır. Müslim, Zikir, 38. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Buhârî, Mezalim, 3, İkrâh, 7; Ebû Dâvûd, İlim, 1; Tirmizî, İlim, 2, Kıraat, 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 252, 407.

¹³⁰ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 103-104. (Hadis No:36). Nevevî bu hadiste Müslim'in rivayetini esas almıştır. Müslim, Zikir, 38. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Buhârî, Mezalim, 3, İkrâh, 7; Ebû Dâvûd, İlim, 1; Tirmizî, İlim, 2, Kıraat, 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 252, 407.

¹³¹ Buhârî, Rikâk, 36; Müslim, Zühd, 47, 48.

¹³² Tarhan, Nevzat, *Değerler Psikolojisi ve İnsan, Güzel İnsan Modeli*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 166.

¹³³ Hıdır, *Hadis Deryasından İnciler*, 147.

gününe inanan kişi, ya hayır söylesin yahut sussun!”¹³⁴ buyurarak, güzel konuşmanın iman gereği olduğunu, “*Kelime-i Tayyibe (güzel söz) sadakadır*”¹³⁵ hadisiyle bu değer sadaka olduğunu belirtmiştir. Nevevî'nin Kırk hadis eserinde yerini almış olan bir başka hadis ise, “*Bütün bunların özünü de sana haber vereyim mi? Ben- “Evet ya Rasulallah” dedim. Dilini eliyle tuttu ve “Buna sahip ol” buyurdu. Bende: Ey Allah'ın Rasulü! Konuştuklarımızdan dolayı da sorgulanacak mıyız? Dedim. Buyurdu ki: “Hay anası seni kaybedesice! İnsanların yüzüstü yahut burunları üzeri cehenneme sürüklenmelerinin sebebi dilleriyle kazandıklarından başka bir şey midir ki?”*”¹³⁶ insanın başına ne gelirse dilinden dolayı geldiğini söylemiştir. İnsanların cehenneme girmesinde en büyük etken dilleridir. Dil ile işlenen günahlar arasında şirk ifade eden sözler, Allah katında günahların en büyüğü sayılmıştır. Yalan yere şahitlik, gıybet, iftira, alay etme gibi büyük ve küçük günahlar dil ile işlenmektedir. Yine fiili olarak işlenen diğer günahlarda çoğunlukla dilin yardımıyla işlenmektedir.¹³⁷ Bundan yola çıkarak dil unsurunun, toplumdaki sevgi, barış, huzur, birlik ve beraberlik ortamını sağladığını veya bozduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.¹³⁸

Mü'min, ağzından güzel söz çıkan, başkalarını incitmeyen, sözlerinde yalan, aldatma ve sahte sözcükler bulunmayan kimsedir. Dilden dökülecek her sözcük, insanların şahsiyetini, karakterini, dünya ve âhiret yaşantısını etkileyecek birer unsurdur. Çünkü dil, yalan, gıybet, ara bozma, alay etme gibi fiillerin aracı olup insanların pekçok günahı rahatça

işleyebileceği bir organ olma özelliği taşımaktadır.

13. İlim öğrenmek: İslâm dini, insana doğru ve yanlış öğretme ilme çok büyük önem vermiştir. İlim hak ile batılın, doğru ile yanlışın tesbitinde çok önemlidir. Öğrenilmiş faydalı ilim, öğrenen ve çevresindekiler için rahmet kaynağıdır. Bu nedenle Hz. Peygamber ilim öğrenmeye çok büyük önem vermiş ve birçok hadisinde bu konuya dair tavsiyelerde bulunmuştur. Nevevî, ilim öğrenme ile ilgili şu hadisi eserine almıştır. “*Kim bir ilim için yola düşerse, Allah onunla o kimse için cennete giden yolu kolaylaştırır. Bir topluluk, Allah'ın evlerinden bir evde toplanarak, Allah'ın kitabını okur ve kendi aralarında onu müzakere ederlerse, mutlaka üzerlerine sekinet (huzur) iner, Allah'ın rahmeti onları kaplar, melekler etraflarını kuşatır ve Allah da onları kendi katındakiler arasında anar.*”¹³⁹ Allah Rasulü, kıyamet gününde ilimle amel etmenin kişiye sorulacağını bildirmiş, ilim öğrenme ve öğretmenin faziletini ortaya koymuştur.¹⁴⁰ Bu değer, ilim tahsil edenin hareketlerini güzelleştirdiği gibi, başkalarına örnek olması açısından da önemlidir. Yine çevresindekileri, bilgilendirmesi de ilim öğrenenlerin sorumluluğu arasında zikredilmiştir. Bu nedenle, dünyada iken öğrenilen ilim ile amel edilmeli, başkalarına aktarılmalıdır.¹⁴¹ Zira Hz. Peygamber kişinin kendisine ve başkasına faydası olmayan ilimden Allah'a sığınmıştır.¹⁴²

İlim öğrenmek İslâm dininin temel değerlerindedir. Zira ilim olmadan din, bilim, teknoloji, güzel ahlak gibi kavramların oluşması mümkün değildir. Allah ve Rasulü, Müslümanların her daim düşünen, akleden, öğrenen ve öğreten kimseler olmasını istemiş, âyet ve hadislerde bu durumu sıkça hatırlatmışlardır.

14. Adalet: Adâlet sosyal yaşamın vazgeçilmez bir düsturudur. Adâletin

¹³⁴ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 67. (Hadis No:15). Nevevî bu hadiste Buhârî ve Müslim'in rivayetini esas almıştır. Müslim, İmân 74, 77, 85; Buhârî, Edeb, 31; İbn Mâce, Edeb, 4; Tirmizî, Birr ve Sıla, 43.

¹³⁵ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 85-86. (Hadis No:26). Nevevî, Buhârî ve Müslim'in tahrir ettiği hadisi esas almıştır. Müslim, Zekât, 56; Buhârî, Sulh, 11, Cihad, 72.

¹³⁶ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 91-93. (Hadis No:29). Nevevî bu hadiste Tirmizî'nin rivayetini esas almıştır. Tirmizî, İmân, 8. Hadisin diğer kaynakları için bkz. İbn Mâce, Fiten, 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 230, 236, 237, 245.

¹³⁷ İbn Receb, *Hadislerle İlim ve Hikmet*, II, 335.

¹³⁸ Yılmaz, “İslâm'da Kardeşlik ve Bunu Yikan Amiller”, s. 90.

¹³⁹ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 103-104. (Hadis No:36). Nevevî bu hadiste Müslim'in rivayetini esas almıştır. Müslim, Zikir, 38. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Ebû Dâvûd, İlim, 1; Tirmizî, İlim, 2, Kıraat, 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 252, 407.

¹⁴⁰ Tirmizî, Kıyamet, 1.

¹⁴¹ Kandemir vd., *İmam Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, III, 63.

¹⁴² Müslim, Zikir 73; Ebû Dâvûd, Vitir, 32; Tirmizî, Deavat, 68; Nesâî, İstiaze, 13; İbn Mâce, Mukaddime, 23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 167.

bulunmadığı her ortamda zulüm hâkimdir. İslâm dini gelişiyle, ailede, komşuluk ilişkilerinde, alış-verişte, toplumda adâletle davranmayı emretmiş ve İslâm hukuk alanının temelini oluşturmuştur. Nevevî'nin eserinde adaletle alakalı olarak “Zarar vermek de yoktur. Zarara zararla karşılık vermek de yoktur.”¹⁴³ “Eğer insanlara iddiaları üzerine (iddia ettikleri şey) verilseydi, bazı kimseler, birtakım kimselerin malları ve canları üzerinde hak iddia ederlerdi. Fakat delil getirmek iddia sahibine, yemin de inkâr eden kişiye düşer.”¹⁴⁴ “Almak istemediğiniz halde malın fiyatını artırmak için yükseltmeyiniz... Birinizin pazarlığı üzerine bir kısmınız pazarlık yapmasın (açık arttırma usulü değilse)”¹⁴⁵ hadisleri yer almaktadır. İslâm dininin temelini oluşturan adâletle hükmetme, Müslüman-gayri müslim, kadın-erkek, fakir-zengin ayrımı yapmaksızın herkese karşı olmalıdır. Hz. Peygamber Ehl-i Kitab’tan olan birinin şikâyeti üzerine sahabeye öfkelenip, gayr-i müslimlere karşı adâletli davranmalarını, kadınlarını dövmemelerini, izinsiz olarak evlerine girmemelerini ve mallarını yememelerini emretmiştir.¹⁴⁶

Adâlet bütün insanlık için vazgeçilmez değerlerden olduğu için, herkes tarafından kabul görmüş ve temel erdemlerden kabul edilmiştir. Ahlâkî, sosyal ve siyasal açıdan büyük bir önem arzeden bu erdem yapılacak her işte temel düstur olmalıdır.

15. İnsan Hayatına Saygı: Nevevî eserinde, bu değerle alakalı olarak şu hadislerle yer vermiştir. “Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Bir Müslamanın kanı ancak şu üç husustan biri sebebiyle helâl olabilir: Zina

eden evli, cana karşılık can, dinini terkederek cemaatten ayrılan kişi.”¹⁴⁷ “Müslümanın her şeyi malı, kanı, ırzı Müslümana haramdır.”¹⁴⁸ Can ve mal güvenliğini sağlamayı en temel hak olarak sayan Allah, herhangi bir hukuki gerekçe göstermeksizin bu hakların ihlal edilip elinden alınmasını yasaklamıştır.¹⁴⁹ İslâm’a göre can güvenliği ve dokunulmazlığı anne karnından başlamakta olup fitri bir hak olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle insanların yaşama hakkına saygı duyma değeri önemli sayılmış ve bu prensibe uyma zorunluluğu getirilmiştir.

16. Cömertlik: Cömertlik İslâmî erdemlerden biridir. Müslümanlar bu değer sayesinde pek çok olumlu değeri kazanıp, olumsuz hasletlerden uzaklaşmaktadır. Hz. Peygamber, bu konu hakkında pek çok tavsiyede bulunmuş, cömertlik ahlâkını ümmetine kazandırmada en büyük örnek olmuştur. Nevevî, eserine cömertlik ve misafire ikram değeri ile ilgili şu hadisi almıştır. “Allah’a ve âhirete inanan komşusuna ikram da bulunsun. Allah’a ve âhirete inanan misafirine ikram etsin.”¹⁵⁰ “Karşılık beklemeden veren, elindeki maddî ve manevî imkânları meşru ölçüler içinde gönüllü olarak başkalarının yararına sunup gereken yerde harcayabilen kimseye cömert denir.”¹⁵¹ Cömertlik, İslâm ahlâkının en çok önem verdiği faziletlerdendir. Çünkü cömertlik, başkalarına yardım arzusunun insanda karakter halini alması demektir. Ahlâkın ve insanlığın, yardım etmeyi gerekli kıldığı her durumda kişiyi gönül rahatlığıyla bu hayrı yapmaya sevkeden bir haslettir.

¹⁴³ Nevevî, *el-Erba’üne’n-Nevevîyye*, s. 97-98. (Hadis No:32). Nevevî bu hadiste İbn Mâce’nin hasen hadis olan rivayetini esas almıştır. İbn Mâce, Ahkâm, 17; Bu hadisin başka kaynakları için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 313, 326-327.

¹⁴⁴ Nevevî, *el-Erba’üne’n-Nevevîyye*, s. 99. (Hadis No: 33). Nevevî, Beyhaki’nin rivayetini esas almıştır. Sahihayn da ise hadisin bir kısmına yer verilmiştir. Beyhaki, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X, 252. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Buhârî, no: 4552; Müslim, Akziye, 1; İbn Mâce, Ahkâm, 7; Tirmizî, Ahkam, 12.

¹⁴⁵ Nevevî, *el-Erba’üne’n-Nevevîyye*, s. 101-102. (Hadis No: 35). Nevevî bu hadiste Müslim’in rivayetini esas almıştır. Müslim, Birr ve Sıla, 32. Hadisin diğer kaynakları için bkz. İbn Mâce, Fiten, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 260, 277.

¹⁴⁶ Ebû Dâvûd, İmare, 33.

¹⁴⁷ Nevevî, *el-Erba’üne’n-Nevevîyye*, s. 66. (Hadis No:14). Nevevî bu hadiste Buhârî ve Müslim’in rivayetini kullanmıştır. Buhârî, Diyat, 6; Müslim, Kasame, 25,26; Hadisin diğer kaynakları için bkz. Ebû Dâvûd, Hudûd, 1; Tirmizî, Diyat, 10; Nesaî, Tahrir, 5, 11, 14; İbn Mâce, Hudûd, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 382,428, 444.

¹⁴⁸ Nevevî, *el-Erba’üne’n-Nevevîyye*, s. 101-102. (Hadis No:35). Nevevî bu hadiste Müslim’in rivayetini esas almıştır. Müslim, Birr ve Sıla, 32. Hadisin diğer kaynakları için bkz. İbn Mâce, Fiten, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 260, 277.

¹⁴⁹ Mâide, 5/32.

¹⁵⁰ Nevevî, *el-Erba’üne’n-Nevevîyye*, s. 67. (Hadis No:15). Nevevî bu hadiste Buhârî ve Müslim’in rivayetini esas almıştır. Müslim, İmân 74, 77, 85; Buhârî Edeb, 31’in rivayetinde kader kısmı yer almamaktadır. Hadisin diğer kaynakları için bkz. İbn Mâce, Edeb, 4; Tirmizî, Birr ve Sıla, 43.

¹⁵¹ MEB, *Dinî Terimler Sözlüğü*, Devlet Kitapları Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü, Ankara, 2009, s. 51.

Cömertlik, misafirperverlik ve ikramda bulunma değerlerini içermektedir. Cömertlik değerinin zıddı cimriliktir. Cimrilik, ahlâkî ve psikolojik bir hastalık olarak kabul edilmiştir. Allah Rasulü, cimrilik hastalığından Allah'a sığınmıştır.¹⁵² Cimriliğin diğer uç noktası olan israf etme de dinen yasaklanan davranışlar arasında yer almaktadır. Cömertlik, israf ve cimriliğin orta noktası olup, dostluk ve kardeşlik değerinin oluşmasını sağlayan önemli bir değerdir.

17. Çalışmak ve Helalinden Kazanmak:

Çalışmak, alın teri ile kazanmak, helâl lokma yemek gibi özellikler, Müslüman kimselerin vasfıdır. Nevevî çalışmak değeriyle alakalı şu hadisleri eserinde zikretmiştir. *“Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: Allah temizdir, ancak temiz olanı kabul eder. Şüphesiz Allah mü'minlere neyi emretti ise onu Peygamberlere de emretmişti ve (Allah peygamberlere): “Ey peygamberler, temiz ve helâl olanlardan yeyin ve salih amel işleyin”¹⁵³ (Allah mü'minlere de): “Ey mü'minler size rızık olarak verdiğimiz temiz ve helâl olanlardan yeyiniz”¹⁵⁴ buyurdu. Sonra Peygamber (sav) uzun yolculuğa katlanan, saçları birbirine karışan, toz toprak içinde kalan bu haliyle ellerini gökyüzüne açan ve Ya Rab! Ya Rab! Diye (yalvaran) birini hatırlattı ve hâlbuki onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haram. Haramla beslenmiş. “Bunun duası nasıl kabul olunur?” buyurdu.¹⁵⁵ “Kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi, Müslümanlığının güzelliğindedir.”¹⁵⁶ Çalışma değeri, insanların kimseye muhtaç olmadan yaşamalarını amaçlayan önemli bir değerdir. Allah Teâlâ kullarına *“Gündüzü ise geçim vakti kıldık”¹⁵⁷* âyetiyle, ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için gündüzleri çalışmaları gerektiğini hatırlatarak, ibadetten*

geriye kalan sürelerde kendisi için hazırladığı rızık aramasını emretmiştir.¹⁵⁸ İslâm dini dilencililiği ve başkalarından rızık teminine güvenmeyi de yasaklamıştır. Bu konu hakkında Hz. Peygamber *“Sizden herhangi birinizin sırtına bir bağ odun yüklenip satması, herhangi bir kişiden dilenmesinden hayırlıdır. O da ya verir, yahud vermez”¹⁵⁹* buyurmuş ve dilencililiğin insanın hayâ duygusunu yok ettiğini bildirmiş,¹⁶⁰ veren elin alan elden üstün olduğunu söylemiştir.¹⁶¹ Bu nedenle Müslüman bir kişi, veren el durumuna gelmek için çalışmalı, boş işlerle uğraşmamalı, geçimini ve bakmakla yükümlü olduğu kimseleri başkalarına muhtaç etmemelidir.¹⁶²

İslâmî ahlâkta çalışma önemli bir değer sayılmış, kişinin başkasına muhtaç olmaması, ailesinin geçimini sağlaması, içinde yaşadığı toplumun refahını artırması gibi nedenlerden ötürü çalışması emredilmiştir.

18. Sorumluluk: İnsan kulluğun gereği olarak bazı görev ve sorumluluklara sahip olarak dünyaya gelmektedir. Nevevî sorumluluk değeriyle alakalı *“Size neyi yasakladysam ondan uzak durunuz ve size neyi emrettiysen ondan gücünüz yettiği kadarını yapın. Hiç şüphe yok ki sizden öncekiler çok soru sormaları ve Peygamberlerine muhalefet etmeleri sebebiyle helâk olmuşlardır.”¹⁶³ “Muhakkak ki Allah ümmetimden şunları başışlamıştır. Hata, unutmak ve zorla kendilerine yaptırılan şeyler.”¹⁶⁴* hadislerini eserine almıştır. İslâm hukukuna göre mükellefiyetin temel şartı, ehliyettir. Ehliyet, kişinin kendisine verilen kulluk sorumluluğunu anlayıp yerine getirebilme kabiliyetidir. Akıl sahibi, idrak edebilen, ergenlik çağına ulaşmış,

¹⁵² Buhârî, Cihad, 74.

¹⁵³ Mü'minun, 23/51

¹⁵⁴ Bakara 2/172.

¹⁵⁵ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 61-62. (Hadis No:10). Nevevî bu hadiste Müslim'in rivayetini esas almıştır. Müslim, Zekât, 65. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Tirmizî, Tefsir, 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 328.

¹⁵⁶ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 64. (Hadis No:12). Nevevî bu hadiste Tirmizî'nin rivayetini esas almıştır. Tirmizî, Zühhd 14. Hadisin diğer kaynakları için bkz. İbn Mâce, Fiten 12; Muvatta, Hüsn-ü Hulk 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 2012.

¹⁵⁷ Nebe, 78/11.

¹⁵⁸ *“Sonra namaz kılınunca yeryüzüne dağılında Allah'ın fazlından rızık arayın.”* Cum'a, 62/10.

¹⁵⁹ Buhârî, Zekât, 50, 53; Müslim, Zekât, 106; Tirmizî, Zekât, 28.

¹⁶⁰ Buhârî, Zekât, 50, 53, Buy'u, 15, Müsakat, 13.

¹⁶¹ Buhârî, Zekât, 18; Müslim, Zekât, 95.

¹⁶² Kandemir vd., *İmam Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, III, 355.

¹⁶³ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 60. (Hadis No:9). Nevevî bu hadiste Buhârî ve Müslim'in rivayetini kullanmıştır. Buhârî, no:7288; Müslim, Hac, 412, İmare, 24. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Nesâî, Menâsik,1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 258, 428, 517.

¹⁶⁴ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 110. (Hadis No: 39). Nevevî bu hadiste İbn Mâce'nin hasen olarak rivayet ettiği hadisi esas almıştır. İbn Mâce, Talâk, 16.

özgür olan her kimse ehliyet sahibi olarak emir ve yasaklardan mükellef tutulmuştur.¹⁶⁵

Sorumluluk önemli bir değer olup, kişinin öncelikle Rabbine karşı kul olma sorumluluğunu yerine getirmesidir. İkinci derece de ise, öncelikle kendisinin, sonrada anne, baba, eş ve çocuklarının maddî manevî ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğu bulunmaktadır. En son çerçevede ise, içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olarak, komşularına, dostlarına, akrabalarına, iş arkadaşlarına, karşı yapması gereken görev ve sorumlulukları yer almaktadır.

19. İtaat: İslâm, bütün toplumsal kurumlarda olduğu gibi, devletin düzenini korumaya, nizam ve intizama uymaya önem veren bir dindir. Bu nedenle siyasi otoritelere saygı, ittiba, devlet düzenini koruma ve uyma önemli birer değer sayılmıştır. Nevevî'nin eserinde yöneticilere itaat değeriyle alakalı şu hadis yer almaktadır. *“Din ancak samimiyettir... Müslümanların imamları (yöneticileri) için ve bütün Müslümanlar için.”*¹⁶⁶ *“Rasulullah şöyle buyurdu: Size Allah'a isyandan sakınmayı üzerinize emir olan kimse köle de olsa sözünü dinleyip itaat etmeyi vasiyyet ederim. Çünkü ömrü olanlar birçok ihtilâflar görecektir. O zaman sünnetime ve hidâyet üzere olan Raşid halifelerin sünnetine sarılınız. Sünnetlere dışlarınızla sınıksız sarılınız. Dinî işlerde sonradan uydurulanlardan sakınınız. Çünkü her bid'at dalâlettir.”*¹⁶⁷ Dinin, imamlar için nasihat olması, yönetici konumundaki kişilerin samimiyetle halkını gözetmesidir. Yine hükümdar ve kumandanların hak yolda verdikleri kararlar, halkı hayır yoluna davet etmeleri, maddi destek olmaları, adalet ve huzuru sağlamaları, tebasını her daim gözetmeleridir. Müslümanlara karşı dinin nasihat olması ise, samimi olarak liderlerin emirlerini yerine getirip onu aldatmamayı, devletin işleyiş ve kurallarına uymayı içine

¹⁶⁵ Demirci, *Kur'ân'ın Ana Konuları*, s. 123.

¹⁶⁶ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 58. (Hadis No:7). Nevevî bu hadiste Müslim'in rivayetini esas almıştır. Müslim, İmân, 95. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 67; Nesâî, Bey'at, 31; Tirmizî, Birr ve Sıla, 17, 18.

¹⁶⁷ Nevevî, *el-Erba'üne'n-Nevevîyye*, s. 89-90. (Hadis No:28). Nevevî bu hadiste Tirmizî'nin sahih rivayetini esas almıştır. Tirmizî, İlim, 16. Hadisin diğer kaynakları için bkz. Ebû Dâvûd, Sünnet, 6; İbn Mâce, Mukaddime, 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 126-127.

almaktadır.¹⁶⁸ Devlet, birey ve toplumun güven ve huzurunu sağlayan en üst otoritedir. Toplumda çıkabilecek her türlü sorunu ortadan kaldıracakları için adâletli devlet başkanlarına ve yöneticilerine itaat etme emredilmiştir.

SONUÇ

Değer, insanların birlikte yaşamak için ihtiyaç duydukları kural ve kaidelerdir. İnsanları, başıboş bir hayat yaşamaktan kurtarıp, amacı ve hedefi olan bireyler haline gelmesini sağlamaktadır. Değerler, eğitim sayesinde bireylere öğretilmektedir. Bu alan değerler eğitimi adında özel bir bölümün oluşmasına neden olmuş, yeni yetişen nesillere bu değerlerin aktarımını görev olarak üstlenmiştir.

İslâm dini, değerlere büyük önem vermiş, ahlakî erdemlerin insanlara yerleşmesi için emir ve yasaklar getirmiştir. İslâmî değerlerin kaynağı olan Kur'ân ve sünnet, toplumdan topluma değişiklik göstermeyip, genel-geçer değerleri oluşturmuş ve dünya müslümanları arasında ortak bir ahlak yasası meydana getirmiştir. Nevevî, Kırk Hadis eserinde, ahlâkla alakalı pekçok hadise yer vermiş, kırk hadis geleneği ile de bu hadislerin insanlara kolayca ulaşmasını amaçlamıştır. Esere, toplumun ve bireyin ihtiyacını gözeterek, sosyal yapıda oluşan eksiklikleri gideren, problemleri çözen, İslâm akaid ve ahlakına temel kaide olabilecek güncel ve evrensel hadisler alınmıştır. Günümüz ahlakî sorunlarını ve bu sorunların çözümünü kapsayan bu hadisler, değer sınıflandırmalarında bulunan pek çok değeri içermekte, İslâmî değerlerin oluşumuna katkı sağlamaktadır.

Değerlerin insan hayatındaki önemi düşünüldüğünde; değerlerin bireylere, ailelere ve en nihâyetinde topluma kazandırılması gerektiğinin önemi daha da iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle İslâm dini, değerlerin eğitime önem vermiş, müslüman toplumlarda huzur ve güveni esas kılmaya çalışırken, ahlakî güzelleştirmeyi öğütlemiş, toplumsal sorunlara yol açacak kötü vasıflardan uzak durmayı emretmiştir.

KAYNAKÇA

¹⁶⁸ Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I, 300-301.

- [1]. AHMED İBN HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed İbn Hanbel* (I-VI), (nşr. Bedreddin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- [2]. AKBABA-ALTUN, Sadegül, “Eğitim Yönetimi ve Değerler”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2003, Yıl 1, Sayı 1, s.7-17.
- [3]. ALTUNTAŞ, Halil-ŞAHİN, Muzaffer, *Kur’ân-ı Kerim Meâli*, DİB Yayınları, Ankara, 2010.
- [4]. ARSLAN, Şükran Fatma, *Sünen-i Ebû Davud’un Edeb Bölümünden Hareketle Hz. Peygamber’in Karakter Eğitimi Yeri Alan Ahlâkî Değerler*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Ana Bilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008.
- [5]. AYDIN, Mehmet Zeki-GÜRLER AKYOL, Şebnem, *Okulda Değerler Eğitimi: Yöntemler, Etkinlikler, Kaynaklar*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2012.
- [6]. BEYHAKÎ, Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (thk. M. Abdulkâdir Atâ), Beyrût, 2003.
- [7]. BUĞA, Mustafa - MİSTU, Muhyiddin, *İmam Nevevî Kırk Hadis Şerhi*, (Çev. M. Salih Ş- M. Ziya G), Dua Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- [8]. BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahih* (I-VIII), (nşr. Bedreddin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- [9]. ÇAĞRICI, Mustafa, “Emri bil- Ma’ruf Nehy-i ani'l- Münker”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, XI, s.138-141.
- [10]. DÂREKUTNÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer, *Sünenü'd-Dârekutnî*, (thk. Şuayb el-Arnaut vd.), Müessesetu'r-risâle, Beyrut, 1424/2004.
- [11]. DÂRİMÎ, Ebu Muhammed Abdillâh Abdirrahman (1992). *es-Sünen* (I-II). (nşr. Bedreddin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- [12]. DAVUDOĞLU, Ahmed, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1977.
- [13]. DEMİRCİ, Muhsin, *Kur’ân’ın Ana Konuları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.
- [14]. GAZALÎ, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, (Trc. Ali ARSLAN), Arslan Yayınları, İstanbul, 1993.
- [15]. HIDIR, Özcan, *Hadis Deryasından İnciler*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- [16]. İBN ABDİLBERR, Yusuf b. Abdilberr en-Nemerî, *Camîu Beyânî'l-İlm ve Fadlih*, Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1398,
- [17]. İBN MÂCE, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünenü İbn Mâce* (I-II), (thk. M. Fuâd Abdalbâkî), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- [18]. İBN RECEB, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân el-Hanbelî, *Hadislerle İlim ve Hikmet*, (Çev. Ali Kaya), Semerkand Yayınları, İstanbul, 2012.
- [19]. İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî, *el-İlelu'l-Mütenahiye*, Beyrut, 1983.
- [20]. İSAM, *İslâm ve Toplum İlmihali*, TDV Yayınları, Ankara, 2015.
- [21]. KANDEMİR, Yaşar vd., *İmam Nevevî, Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1997.
- [22]., “Kırk Hadis”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2002, XXV, s. 467-470.
- [23]., “Nevevî”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, XXXIII, s. 45-49.
- [24]. KARAHAN, Abdulkadir “Kırk Hadis”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2002, XXV, s. 470-473.
- [25]., “Hadisi Erbaîn Nev’inin Doğuşu ve Âmilleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 1952, Sayı 1, s. 75-82.
- [26]. KENAN, Seyfi, “Modern Eğitimde Değer Arayışları” *Dem Dergi*, Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, 2007, Yıl 1, Sayı 1, s. 28-33.
- [27]. KÖSTÜ, Ayşegül, *İmam Nevevî'nin Kırk Hadis Adlı Eserinde Değerler Eğitimi*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kilis, 2017, s. 34-193.
- [28]. MÂLİK, Mâlik b. Enes, *Muvatta*, (I-II), (thk. M. Fuâd Abdalbâkî), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- [29]. MEB, *Dinî Terimler Sözlüğü*, Devlet Kitapları Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü, Ankara, 2009.
- [30]. MEB, 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu (2., 10., 11., 20., 23., 28. Maddeleri), MEB 2010/53 sayılı, 08.09. 2010 Tarihli Genelgesi.

- [31]. MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn Muslim b. Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh* (I-III), (thk. M. Fuâd Abdulbâkî), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- [32]. NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî* (I-VIII). (nşr. Bedreddin Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- [33]. NEVEVÎ, Muhyiddîn Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Erba'üne'ne-Nevevîyye*, thk. el-Hallâk, Kusay Muhammed Nurs, eş-Şeyhî, Enver b. Ebî Bekr, Dâru'l-Minhâc, Cidde, 1430/2009.
- [34]., *Kırk Hadis*, (Trc. Babanzâde Ahmed Na'im), Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1341.
- [35]. OKTAY, Ayşe Sıdıka, "Ahlâkî Değerler ve Bunların Global Ahlâka Etkileri" *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu (26- 28 Kasım 2004)*, Değerler Eğitimi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 131-143.
- [36]. OKTAY, Hüseyin Tuğrul, *Televizyon Dizilerinin Toplumun Milli ve Manevî Değerleri Açısından Değerlendirilmesi (Aşk-ı Memnû Dizisi Örneği)*, T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), Ankara, Kasım, 2011.
- [37]. ÖZAFŞAR, Mehmed Emin, vd., *Hadislerle İslâm Asiklopedisi*, DİB Yayınları, Ankara, 2014.
- [38]. SAĞLAM, Kâzım, *İmam Nevevî Kırk Hadis Tercemesi ve Şerhi*, Buruc Yayınları, İstanbul, 2011.
- [39]. TARHAN, Nevzat, *Değerler Psikolojisi ve İnsan, Güzel İnsan Modeli*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- [40]. TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. 'İsa, *Sünenü't-Tirmizî* (I-V), (nşr. Bedreddin Çetiner). Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- [41]. TDK, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, 2005, <http://www.tdk.gov.tr/index.php>
- [42]. ÜNAL, İsmail Hakkı, "İslâm Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hamid-i Velî'nin Hadis-i Erbaîn Şerhi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, c. XXXIX, Sayı 1, s.136-146.
- [43]. YAMAN, Ertuğrul, *Değerler Eğitimi: Eğitimde Yeni Ufuklar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012.
- [44]. YILMAZ, Macid, *Ergenlerde Şiddetin Önlenmesinde Din Eğitiminin Rolü*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2010.
- [45]. YİĞİTTİR, Süleyman-ÖCAL, Âdem, "İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimleri", *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, Sayı 24, s. 407-416.
- [46]. ZEBÎDÎ, Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latîf, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, (Trc. Ahmed Naim, Kâmil Miras), DİB Yayınları, Ankara, 1984.